TẠP CHÍ NGHIÊN CỨU
PHẬT HỌC
CƠ QUAN NGÔN LUẬN CỦA TRUNG ƯƠNG GIÁO HỘI PHẬT GIÁO VIỆT NAM
ISSN: 2734-9195

Xung đột Trung Đông qua lăng kính của các tôn giáo thế giới

ISSN: 2734-9195 18:08 09/06/2026

Xung đột Trung Đông không còn dừng lại ở một cuộc đối đầu chính trị hay quân sự thuần túy, mà đã biến chuyển thành cuộc khủng hoảng sâu sắc về đạo đức, nhân đạo và tâm linh đối với cộng đồng quốc tế.

Bài viết phân tích lập trường của các nhà lãnh đạo tôn giáo và các truyền thống tâm linh đối với cục diện khủng hoảng tại Vùng Vịnh và **Trung Đông**, trong bối cảnh tương tác giữa Israel, Iran, Palestine, Mỹ cùng các cường quốc liên quan.

Lập trường của các nhà lãnh đạo Kitô giáo, Hồi giáo, Do Thái giáo, Phật giáo, Ấn Độ giáo, Kỳ Na giáo, Đạo Sikh, Hỏa giáo và các truyền thống tâm linh khác phản ánh sự giao thoa giữa đặc trưng thần học và lợi ích địa chính trị.

Cục diện quan điểm chia thành hai luồng rõ rệt: một bên nhấn mạnh phòng thủ an ninh và chống khủng bố, bên còn lại kiên trì lập trường ngoại giao, cứu trợ nhân đạo và chung sống hòa bình. Đáng chú ý, giới chức sắc cũng lên án việc

chính trị hóa tôn giáo nhằm hợp thức hóa các cuộc chiến tranh và hành vi trả đũa

Góc nhìn Kitô giáo

Ban lãnh đạo Giáo hội Công giáo La Mã - dưới thời Cố Giáo hoàng Francis và đương kim Giáo hoàng Leo XIV - luôn kiên định lập trường hòa bình, cứu trợ nhân đạo và kiềm chế tại Trung Đông. Nếu Giáo hoàng Francis từng lên án cuộc tấn công của Hamas nhưng cũng chỉ trích quy mô tàn phá của Israel tại Gaza, thì Giáo hoàng Leo XIV tiếp nối bằng việc cảnh báo tình trạng trục lợi tôn giáo cho chiến tranh và lên án "*nền kinh tế vũ khí cùng chủ nghĩa quân phiệt*". Nhìn chung, Vatican công nhận quyền an ninh của Israel, ủng hộ giải pháp ngoại giao với Iran và quan ngại trước xu hướng quân sự hóa của các cường quốc, bao gồm cả Mỹ.

Góc nhìn Hồi giáo dòng Sunni

Đại giáo chủ Ahmed el-Tayeb - nhà lãnh đạo Hồi giáo Sunni nổi tiếng - mạnh mẽ lên án tình trạng dân thường thiệt mạng tại Gaza, thúc đẩy đối thoại liên tôn giáo, đồng thời chỉ trích sự "tiêu chuẩn kép" của phương Tây trước nỗi đau khổ của người Hồi giáo. Bên cạnh đó, các học giả như cố Giáo sư Yusuf al-Qaradawi hay cựu Đại giáo chủ Ai Cập Ali Gomaa lại đưa ra những góc nhìn linh hoạt, từ ủng hộ phong trào kháng chiến đến vận động chung sống hòa bình. Dù tiếp cận khác nhau, các nhà lãnh đạo này đều đồng thuận coi Palestine là biểu tượng của công lý và quyền nhân đạo.

Góc nhìn Hồi giáo dòng Shia

Góc nhìn Hồi giáo dòng Shia chịu ảnh hưởng sâu sắc từ hệ tư tưởng của giới lãnh đạo tôn giáo Iran, điển hình là cố Đại giáo chủ Ali Khamenei. Lúc sinh thời, ông định hình cuộc xung đột này như một cuộc chiến chống chủ nghĩa Phục quốc Do Thái và sự can thiệp của phương Tây, đồng thời khắc họa Iran là lá chắn bảo vệ người Hồi giáo bị áp bức. Giới giáo sĩ Tehran xem Israel là thế lực bành trướng và Mỹ là bên hậu thuẫn chính cho sự thống trị này. Ngược lại, các giáo sĩ Shia có tầm ảnh hưởng bên ngoài Iran, tiêu biểu là cố Đại giáo chủ Ali al-Sistani của Iraq, lại theo đuổi cách tiếp cận ôn hòa khi liên tục kêu gọi kiềm chế, ngăn chặn bạo lực giáo phái và ưu tiên bảo vệ dân thường.

Góc nhìn tôn giáo của đạo Do Thái

Giới lãnh đạo Do Thái giáo chứng kiến sự phân hóa sâu sắc giữa hai trường phái: định hướng an ninh quốc phòng và định hướng hòa bình. Các cựu Đại giáo chủ thuộc phái Do Thái giáo Chính thống và dân tộc chủ nghĩa như Yitzhak Yosef và David Lau quyết liệt bảo vệ quyền tự vệ quân sự của Israel, coi Iran cùng các nhóm vũ trang như Hamas là mối đe dọa sinh tồn, đồng thời ủng hộ liên minh chiến lược Israel - Mỹ. Ngược lại, các nhà tư tưởng Do Thái giáo tiến bộ - tiêu biểu là cố Học giả Jonathan Sacks và Giáo sĩ Arthur Waskow - lại đề cao đối thoại liên tôn giáo và trách nhiệm đạo đức nhân đạo. Dù khẳng định quyền tồn tại an toàn của Israel, phe tiến bộ này vẫn thẳng thắn chỉ trích tổn thất sinh mạng của dân thường tại Gaza và kêu gọi các giải pháp ngừng bắn, hòa giải.

Góc nhìn Phật giáo

Giới lãnh đạo Phật giáo nhìn chung duy trì lập trường nhân đạo và phi bạo lực nhất quán. Đức Đạt Lai Lạt Ma liên tục nhấn mạnh lòng trắc ẩn, đối thoại, đồng thời mô tả vòng xoáy bạo lực tại Trung Đông là *"không thể tưởng tượng nổi"* và cảnh báo "*bạo lực chỉ tạo ra thêm bạo lực"*. Song hành với đó, tư tưởng "Phật giáo dấn thân" (engaged Buddhism) của cố Thiền sư Thích Nhất Hạnh tiếp tục định hình các phong trào hành động xã hội, đề cao triết lý hòa giải và sự chữa lành thay vì trả thù. Thay vì chọn bên trong các xung đột địa chính trị - nơi quyền lực và lợi ích quốc gia áp đặt lên các nước nhỏ - giới lãnh đạo Phật giáo tập trung kêu gọi chấm dứt hận thù và xoa dịu nỗi đau khổ nhân sinh.

Góc nhìn từ Ấn Độ giáo

Lập trường của giới lãnh đạo Ấn Độ giáo chịu sự chi phối đan xen giữa tư tưởng tâm linh và chủ nghĩa dân tộc địa chính trị. Các nhà lãnh đạo tinh thần như Sri Sri Ravi Shankar và Sadhguru Jaggi Vasudev liên tục kêu gọi hòa bình, đối thoại liên tôn giáo, đồng thời cảnh báo mối nguy từ chủ nghĩa cực đoan. Đồng quan điểm, thủ lĩnh tinh thần Swami Avdheshanand Giri cũng mạnh mẽ lên án bạo lực nhắm vào thường dân. Ngược lại, các nhân vật theo xu hướng dân tộc chủ nghĩa như ông Mohan Bhagwat cùng nhiều nhà chiến lược Ấn Độ lại bày tỏ sự đồng cảm với lập trường chống khủng bố của Israel, do tìm thấy điểm tương đồng với thách thức an ninh của chính New Delhi. Nhìn chung, lăng kính Ấn Độ giáo trải dài từ chủ nghĩa phi bạo lực vị nhân sinh đến ủng hộ các biện pháp an ninh quốc gia cứng rắn.

Góc nhìn Kỳ Na giáo

Đại diện cho một trong những tôn giáo có triết lý hòa bình triệt để nhất thế giới, giới lãnh đạo Kỳ Na giáo (Jain giáo) là những người ủng hộ mạnh mẽ nhất chủ

nghĩa phi bạo lực tuyệt đối. Các bậc đạo sư như Tiến sĩ Shiv Muni, Tiến sĩ Rajendra Muni, Acharya Mahashraman và Acharya Lokesh Muni liên tục nhấn mạnh nguyên tắc Bất hại (Ahimsa), lòng trắc ẩn và sự kiềm chế. Trên nền tảng đó, họ đồng thời lên án chủ nghĩa khủng bố lẫn các hành động trả đũa quân sự gây tổn thất cho thường dân. Giới lãnh đạo Kỳ Na giáo thúc giục tất cả các bên - bao gồm Israel, Iran, Mỹ và các nhóm vũ trang - áp dụng các giải pháp nhân đạo thay vì vũ lực.

Góc nhìn của người Parsi/Hỏa giáo

Giới lãnh đạo Hỏa giáo và cộng đồng người Parsi nhìn chung chọn cách tiếp cận ôn hòa, đề cao các giá trị văn minh trước cuộc xung đột. Các sắc trưởng tâm linh như Dastur Khurshed Dastoor và Dastur Peshotan Mirza liên tục nhấn mạnh vào nền tảng đạo đức, sự thật, sự điều độ và chung sống hòa bình. Do Hỏa giáo có nguồn gốc từ Ba Tư cổ đại (Iran ngày nay), người Parsi luôn duy trì sợi dây liên kết văn hóa sâu sắc với quốc gia này; song hành với đó, họ cũng đánh giá cao các giá trị đa nguyên của xã hội phương Tây và Israel. Tầm nhìn bao quát của giới lãnh đạo Hỏa giáo là ngăn chặn triệt để chủ nghĩa cực đoan, ủng hộ giải pháp ngoại giao để bảo vệ sự ổn định và phúc lợi của con người.

Góc nhìn/quan điểm tôn giáo và triết học Trung Hoa

Chịu ảnh hưởng sâu sắc từ tư tưởng “Tam giáo đồng nguyên” (Phật, Nho, Đạo), các truyền thống triết học Trung Hoa luôn đặt ưu tiên cao nhất vào sự hòa hợp, ổn định và bài trừ hỗn loạn. Trong giới Phật giáo,

Cố Đại sư Tinh Vân (1927-2023), một trong những vị cao tăng lỗi lạc nhất của Phật giáo đương đại, người có công khai sơn và là tông trưởng sáng lập của tổ chức Phật giáo quốc tế Phật Quang Sơn tại Cao Hùng, Đài Loan - đã để lại di sản lớn khi thúc đẩy triết lý “Phật giáo Nhân gian”, đề cao lòng từ bi vượt lên trên mọi lăng kính chính trị. Trong khi đó, các tổ chức Phật giáo đại lục, tiêu biểu như tùng lâm Thiếu Lâm Tự dưới sự điều hành của Phương trượng Thích Vĩnh Tín, lại nhấn mạnh vào tính kỷ luật và chung sống hòa bình. Nhìn chung, hệ giá trị này chủ trương né tránh sự phân cực ý thức hệ, ưu tiên giải pháp ngoại giao và trật tự đa cực cân bằng, thay vì các cuộc xung đột kéo dài hoặc sự can thiệp quân sự của phương Tây.

Góc nhìn tôn giáo của người Nhật

Đời sống tâm linh Nhật Bản được định hình bởi sự hòa hợp đặc biệt giữa Thần đạo (Shinto) và Phật giáo, gắn liền với chủ nghĩa hòa bình thời kỳ hậu Thế chiến

II, kiên quyết phản đối chiến tranh và chủ nghĩa quân phiệt. Trong phong trào này, cố Cư sĩ Daisaku Ikeda - nguyên Chủ tịch Soka Gakkai Quốc tế (SGI) - được biết đến là nhà hoạt động kiên định ủng hộ giải trừ vũ khí hạt nhân và ngoại giao hòa bình. Song hành với đó, nhà lãnh đạo Phật giáo Nichiko Niwano cũng tích cực thúc đẩy đối thoại liên tôn giáo để giải quyết bạo lực. Nhìn chung, giới lãnh đạo tôn giáo Nhật Bản công nhận mối quan ngại an ninh của Israel, nhưng đặc biệt lo ngại nguy cơ leo thang căng thẳng giữa Iran, Mỹ và các cường quốc khu vực do hậu quả nhân đạo thảm khốc của chiến tranh.

Góc nhìn Tin Lành Phúc Âm

Nhiều nhà lãnh đạo Cơ Đốc giáo Tin Lành tại Mỹ ủng hộ mạnh mẽ Israel dựa trên cả nhãn quan chiến lược lẫn nền tảng thần học. Các mục sư có tầm ảnh hưởng lớn như John Hagee hay cố Mục sư Pat Robertson coi Israel là trung tâm của các lời tiên tri trong Kinh Thánh, đồng thời nhìn nhận Washington và Tel Aviv là những đồng minh tự nhiên để bảo vệ nền văn minh Do Thái - Cơ Đốc giáo. Nhóm này thường định hình Iran cùng các nhóm vũ trang Hồi giáo là mối đe dọa sinh tồn đối với cả Israel lẫn an ninh toàn cầu. Do đó, phong trào Tin Lành Mỹ luôn thúc đẩy liên minh chiến lược song phương và ủng hộ lập trường quân sự cứng rắn đối với Tehran.

Góc nhìn Chính thống giáo

Giới lãnh đạo Chính thống giáo Đông phương phản ánh sự đan xen phức tạp giữa các mối quan ngại địa chính trị và nhân đạo. Thượng phụ Kirill - người đứng đầu Giáo hội Chính thống giáo Nga - thường đồng thuận với các lập luận chống phương Tây và đặt trọng tâm vào việc bảo vệ giá trị Cơ Đốc giáo truyền thống. Ngược lại, các nhà lãnh đạo Chính thống giáo tại Trung Đông, điển hình là Thượng phụ Theophilos III của Jerusalem, lại tập trung vào việc bảo hộ các thánh tích và gìn giữ cộng đồng tín hữu tại Đất Thánh qua các lời kêu gọi ngừng bắn. Giới giáo sĩ Chính thống giáo đặc biệt quan ngại rằng một cuộc xung đột kéo dài có thể xóa sổ các quần thể cư dân Cơ Đốc giáo cổ xưa trên khắp khu vực này.

Góc nhìn tôn giáo của đạo Sikh

Giới lãnh đạo đạo Sikh luôn duy trì lập trường kết hợp giữa công lý và đạo đức nhân đạo. Giáo trưởng Giani Raghbir Singh mạnh mẽ kêu gọi bảo vệ sinh mạng vô tội, phản đối chủ nghĩa cực đoan và yêu cầu các bên giữ kiềm chế ngay cả trong xung đột. Trên nền tảng giáo lý chống áp bức nhưng bác bỏ tư tưởng trả thù, lăng kính đạo Sikh quyết liệt lên án chủ nghĩa khủng bố, đồng thời phản đối

các hành động trả đũa quân sự bừa bãi gây tổn thất cho thường dân.

Góc nhìn về liên tôn giáo và hòa bình toàn cầu

Nhiều nhà lãnh đạo hòa bình và tổ chức liên tôn giáo toàn cầu đang nỗ lực giảm bớt sự phân cực giữa các sắc tộc cùng các quốc gia. Lúc sinh thời, cố Tổng giám mục Anh giáo Desmond Tutu - biểu tượng chống chế độ phân biệt chủng tộc Apartheid của Nam Phi - đã lên tiếng mạnh mẽ về công lý và nỗi đau khổ của người Palestine, đồng thời kiên quyết phản đối hận thù sắc tộc. Song hành với đó, nhà nghiên cứu tôn giáo so sánh lỗi lạc người Anh Karen Armstrong cũng liên tục cảnh báo nguy cơ từ chủ nghĩa cực đoan và tình trạng chính trị hóa đức tin. Hiện nay, các sáng kiến liên tôn giáo toàn cầu ngày càng khẳng định vai trò cốt lõi của tôn giáo là thúc đẩy lòng trắc ẩn, thay vì trở thành công cụ cho chủ nghĩa dân tộc hay mưu đồ địa chính trị.

Kết luận

Xung đột Trung Đông không còn dừng lại ở một cuộc đối đầu chính trị hay quân sự thuần túy, mà đã biến chuyển thành cuộc khủng hoảng sâu sắc về đạo đức, nhân đạo và tâm linh đối với cộng đồng quốc tế. Trước cục diện này, giới lãnh đạo tôn giáo toàn cầu đã phản ứng dựa trên nền tảng giáo lý và nhãn quan địa chính trị riêng biệt. Trong khi một số bên đặt ưu tiên vào an ninh quốc gia, chiến lược chống khủng bố và các liên minh quân sự; nhiều tiếng nói khác lại kiên trì thúc đẩy hòa bình, bảo hộ nhân đạo, đối thoại liên tôn giáo nhằm chặt đứt vòng xoáy hận thù và trả đũa cực đoan.

Dù tồn tại những dị biệt sâu sắc về mặt chính trị, một mẫu số chung nổi bật vẫn hiện rõ ở hầu hết các đức tin: nỗi lo ngại trước làn sóng bạo lực leo thang, tình trạng trục lợi tôn giáo và thảm kịch nhân đạo từ một cuộc chiến kéo dài. Giới chức sắc toàn cầu liên tục cảnh báo rằng vũ lực quân sự không bao giờ là chiếc đũa thần để kiến tạo hòa bình bền vững. Họ khẳng định nếu thiếu đi công lý, đối thoại, sự kiềm chế và nỗ lực tôn trọng phẩm giá con người, Trung Đông sẽ mãi mắc kẹt trong vòng lặp bất ổn, ngờ vực và xung đột tái diễn.

Thông điệp cốt lõi từ giới chức sắc tôn giáo khẳng định nhân loại đang đứng trước một bước ngoặt lịch sử mang tính quyết định. Một ngả đường dẫn đến chủ nghĩa cực đoan, sự phân cực ý thức hệ và vòng xoáy bạo lực vĩnh viễn; ngả đường còn lại hướng tới sự hòa giải, chung sống hòa bình và trách nhiệm tập thể đối với an ninh toàn cầu. Trong một thế giới phụ thuộc lẫn nhau, tiếng nói của các nhà lãnh đạo tâm linh vẫn tiếp tục định hình tư duy của hàng triệu tín hữu, trở thành lời nhắc nhở đanh thép đối với các quốc gia: Trí tuệ đạo đức, lòng trắc ẩn và các giá trị nhân văn phải là gốc rễ của mọi giải pháp bền vững cho

Trung Đông và tương lai của nền văn minh nhân loại.

Tác giả: **Anil K. Jain**/Việt dịch: **Thích Vân Phong**

Nguồn: jainsamaj.org

Đôi nét về tác giả:

Giáo sư Anil K. Jain (sinh năm 1948) là nhà khoa học máy tính người Mỹ gốc Ấn nổi tiếng thế giới, hiện đảm nhiệm vị trí Giáo sư Danh dự Xuất sắc tại Đại học Bang Michigan (MSU). Ông là một trong những nhà nghiên cứu được trích dẫn nhiều nhất lịch sử công nghệ với hơn 290.000 lượt trích dẫn trên Google Scholar.

Các đóng góp khoa học lớn của ông bao gồm:

* Cha đẻ ngành sinh trắc học hiện đại: Đặt nền móng kỹ thuật cho các hệ thống nhận diện vân tay và khuôn mặt toàn cầu.

* Tiên phong xử lý ảnh và học máy: Tác giả của thuật toán phân cụm dữ liệu (clustering) kinh điển được ứng dụng rộng rãi.

* Kiến trúc sư hệ thống Aadhaar: Cố vấn trực tiếp cho chính phủ Ấn Độ để xây dựng hệ thống định danh sinh trắc học lớn nhất hành tinh.

* Vinh dự hàn lâm cao quý: Thành viên Viện Hàn lâm Kỹ thuật Quốc gia Mỹ (NAE), Viện Hàn lâm Khoa học Ấn Độ và Viện Hàn lâm Khoa học Trung Quốc (CAS).

* Giải thưởng danh giá: Nhận giải thưởng W. Wallace McDowell Award từ Hiệp hội Máy tính IEEE cùng giải thưởng Frontiers of Knowledge Award 2025 danh giá.

* Thương mại hóa công nghệ: Sở hữu nhiều bằng sáng chế an ninh bảo mật được ứng dụng thực tế thành công.